

jelenéről és jövőjéről, országonként eltérő megnyilvánulásairól. Az egyes tanulmányok széles körű elméleti háttérre, magas színvonalú kutatásokra építkeznek, szerzőik elismert professzorok és kutatók. Hasznos, gondolatébresztő kötet lehet mindenki számára, aki valamilyen módon érdekelt a közoktatásban.

(*European Educational Research Journal*, 2015, vol. 14(3–4), pp. 195–376.)

Smid Dávid

ESÉLYEGYENLŐSÉGI SZAKPOLITIKÁK

Az *Educational Policies and Inequalities in Europe* időszzerű és jelentős könyv, mely azzal a cézzal született, hogy jobban megérthessük az oktatási esélyegyenlőség megteremtését szolgáló szakpolitikák születését, alakulását, sikerességét, emellett – példakon keresztül – kitér egyes szakpolitikák eredményességének vagy éppen eredménytelenségének okaira is. Mint a címe is mutatja, a kötet európai országokat vizsgál (az EU nyolc tagállamát), rajtuk keresztül vázolja fel, hol vannak az egyenlőtlenségek felszámolására született oktatási reformok határai és lehetőségei, végül javaslatokat is tesz arra vonatkozóan, hogyan orvosolhatók a társadalmi kudarcok.

A kötet magját nyolc fejezet alkotja, ezekben a szerzők egy-egy ország (Anglia, Belgium, Franciaország, Görögország, Portugália, Cseh Köztársaság, Románia és Svédország) oktatáspolitikáját vizsgálják a *priority education policy* (elsőbbségi oktatáspolitiká, a továbbiakban: PEP) fogalmának segítségével. A PEP, amely kulcskifejezésként vonul végig a könyv egészén, olyan szakpolitikákra utal, amelyeket kimondottan arra hoztak létre, hogy a különböző társadalmi rétegekből származó diákok számára többet vagy mást nyújtsanak az oktatásban. Az, hogy miből áll ez a több vagy más, társadalomgazdasági, etikai, nyelvi, vallási, geográfiai vagy oktatási kritériumok alapján határozható meg.

Mivel a könyv külön-külön fejezetekben taglalja az egyes országokat, az olvasónak a „magányos lovas” megközelítés juthat először az eszébe. Azonban hiba lenne alábecsülni a szerkesztőket (a belga Marc Demeuse-t, a francia Daniel Frandjít, a cseh David Gregert és a francia Jean-Yves Rochex-t), ők ugyanis rendkívül ügyesen jelölték ki egyazon nyomvonalat a különböző országokról író szerzők számára. A könyv attól érdekes és jól szerkesztett, hogy mindegyik fejezet egységesen vizsgálja a fő kutatási kérdést, így tartalmazza a PEP leírását az adott állam távlati politikai, szociális és oktatási kontextusában, a felmerülő kérdések szintézisét, a szerzett tudást és a kutatási eredményeket. Hozzá kell tenni, hogy a PEP fogalmán nem ugyanazt értik a vizsgált országokban, emiatt nem is egyértelmű a jelentése. A könyv szerkesztőinek jöllehet az volt a szándéka, hogy a szerzők a kifejezést lehetőleg egységesen használják, megtalálják mintegy a közös nevezőt, azt is el akarták viszont kerülni, hogy egy szűkre szabott definíció miatt túlságosan szoros korlátok közé szorítsák őket.

A bevezető, összehasonlító tanulmány két részből áll. Az első a tanulmányban szereplő nyolc ország oktatáspolitikájának mai helyzetét ismerteti röviden. Ehhez egy megelőző vizsgálat során minden egyes országot egységes kérdőívvel kerestek fel, amelyben a programok módszertanára, a jelenleg folyó vitákra, a felhalmozott tudásra voltak kíváncsiak. Az írás második része a közösen felmerülő témák és kérdések köré szerveződik, és azt mutatja be, hogy a kiválasztott országokban milyen módszereket használnak az egyenlőtlenségek csökkentésére. A szerzők konkrétan három kérdés-csoportot vizsgáltak. Az első a PEP indoklása a kedvezményezetté válás kritériumai mentén (pl. kinek jár és miért); a második a PEP-pel megragadható módszerek és azok szervezési módja (pl. mit csinálnak, hogyan folyik a kivitelezés); végül a harmadik kérdés e politikák és eredményeiknek az értékelése, illetve az értékelések felhasználása körül forog. Az adatbázisok számának, nagyságának és elérhe-

tőségének a növekedése egyre inkább megkönynyíti az összehasonlító módszerek használatát, ugyanakkor változatlanul csak kevésbé segíti felfedni a mintázatok mögött rejlő tényleges folyamatokat. Utóbbihoz olyan összehasonlító elemzésre van szükség, amely figyelembe veszi a nemzeti rendszerek sajátosságait. Ezt a hatékony módszert használja a kötet is, megkönynyítve az olvasó számára a megegyező és különböző jegyek megragadását.

A PEP fogalmának könnyebb megértése érdekében az alábbiakban két fejezettel részletesebben foglalkozom. Az egyik a svéd oktatási rendszert mutatja be, ahol nagy tradíciója van az egyenlőségpolitikáknak. A párhuzamos oktatási rendszert (ahol az eltérő társadalmi rétegek különböző oktatásban részesülnek) a hatvanas években felváltó egységes rendszer (ahol egyenlő hozzáférhetőség illet meg minden gyermeket) a svéd oktatási egyenlőségpolitika alapját képezi. Ekkor kezdtek el nagyobb figyelmet fordítani a társadalmi osztályok és nemek közötti oktatási különbségekre. Ezek felszámolására közös állami iskolákat hoztak létre, aminek következtében nőtt a svédek iskolázottsági szintje, viszont nem sikerült csökkenteni a társadalmi csoportok közötti különbségeket. A nyolcvanas években a liberális szemlélet térhódítása a svédországi oktatáspolitikában is változásokat eredményezett. Az egyenlőség koncepcióját az oktatásban felváltotta a méltányosság: fontossá vált a különbségek elismerése, a gyermekek érdeklődési körének és társadalmi helyzetének megfelelő oktatás lett a cél. Ami a PEP fejlődését illeti, Svédországban három fő vonalról beszélhetünk: az első a testi és értelmi fogyatékkal élő gyerekekre, a második a lappföldi számikra, a harmadik pedig a bevándorlókra fókuszált. Különböző programok keretében támogatták nyelvtanulásukat és beilleszkedésüket a társadalomba.

A svéd tanulmányban a PEP elemzése a hátrányos területeken (szegregált településrészekben) élő oktatására és az ún. *Egyéni Programra* korlátozódik. Svédország az oktatási méltányosság elérése érdekében stratégiák so-

rát dolgozta ki. A tanulmány elsőként említi az évisméltelés nélküli egységes iskolát, amely a szerzők szerint nem vált be az oktatási kudar-cok megelőzésére. További stratégiának tekinthető a mindenki számára biztosított ingyenes oktatás – nemtől, lakóhelytől, társadalmi és gazdasági körülményektől függetlenül. A gyerekeknek nem kell fizetniük a taneszközökért, az étkezésért és a megfelelő pedagógiai és orvosi ellátásért sem. Méltányossági stratégiaként említi a tanulmány a svéd nyelv (anyanyelvként és idegen nyelvként) tanítását is, de ide számítja az oktatás fölötti ellenőrzést is. Célzottabb PEP-stratégiák is előkerülnek. Ilyen például a szegregált területeken élő, évisméltelésre kényszerült külföldi gyerekek oktatásának javítása (hozzá kell tenni, hogy a bukott tanulók lakóhelytől függetlenül is kapnak segítséget). Az Iskolafejlesztési Nemzeti Ügynökség szerint a PEP sikeressége az iskolára való felkészítés megerősítésén, a nyelvi fejlődést elősegítő feltételek megteremtésén és a felkészítő intézmények, a kötelező iskolák és a könyvtárak közötti együttműködés fejlesztésén alapszik.

Az iskolai kudar-cok megelőzésére, ill. az iskolai eredményesség növelésére irányuló célzott oktatáspolitiká Görögországban is régóta megfigyelhető. Az intézkedések azonban csak az elmúlt időkben váltak igazán fontossá. A görög országtanulmány – a szakpolitikák elemzése előtt – történelmi áttekintést nyújt azokról az intézkedésekről, amelyek a kötelező oktatás minőségének javulását segítették elő. Az 1976-ban törvénybe foglalt kilenc évfolyamos kötelező oktatást 2007-ben tízre emelték (egy év óvoda, hat év általános iskola és három év középiskola). Az általános iskolai tanárképzés egyetemi szintre emelkedett, és regionális tanárképző intézményeket alapítottak. Az egyenlőtlenségek csökkentésére törekvő oktatási szakpolitikák keretében eltörölték a középiskolai felvételi vizsgát, és – csoportos magánoktatás keretében – állami támogatást nyújtottak az 1980-as években visszatelepült emigránsok és politikai menekültek gyermekei számára. Ezeket a támogatásokat hamarosan

mindenkire kiterjesztették. 1997-ben számos változás történt: bevezették az egész napos iskolát, megreformálták a nemzeti tantervet, és az iskolai tudás fogalmát új módon közelítették meg. Fontos megjegyezni, hogy ebben az időszakban még nem készültek kutatások a diákok tanulmányi eredményességéről, de nem állt rendelkezésre olyan irányadó mérce vagy objektív kritérium sem, amely alapján mérni lehetett volna a diákok tudásszintjét.

Az általános reformok leírását követi (részben átfedésekkel az előzőekkel) a már kimondottan PEP-stratégiának tekinthető intézkedések bemutatása. Elsőként a magánoktatást támogató, ill. különböző kiegészítő programokról olvashatunk. Utóbbiak keretében az általános iskolában gyengén tanuló diákok számára nyújtanak segítséget – főleg az olvasás, írás és számtan területén. Fontos stratégiának tekinthető az előkészítő iskola és a már említett egész napos oktatás bevezetése, amelynek a dolgozó szülők megsegítése mellett is volt pozitív hozadéka. A külföldi és hazatelepült görög gyerekek iskolai integrációjára külön programokat hoztak létre. A muszlimok számára görög és török nyelvű oktatási programokat terveztek saját lakóhelyükön. Ezek azonban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket: a statisztikák szerint a diákok jelentős része nem fejezi be a kötelező tanulmányait. Számos problémát vet fel a roma gyerekek beiskolázása is. A nekik nyújtott programok, stratégiák sem bizonyultak sikeresnek, ahhoz kevésbé vették figyelembe életkörülményeiket, a társadalom róluk alkotott képét, „más”-ként való megbélyegzésüket. A roma közösségek (és képviselőik) ellenzése dacára változatlanul tovább él a szegregációs oktatás: sok roma diák tanul külön iskolában, esetleg többségi iskolában, de külön osztályban. A központi oktatáspolitikát számos kritika éri, olyannyira, hogy hatékonyak egyedül a külső és belső értékelés által támogatott, lemorzsolódást csökkentő, egyetemek által irányított programok számítanak.

A könyv befejező fejezete visszakanyarodik ahhoz, amit már korábban említettem: egyáltalán nem meglepő, hogy a különböző országok nem egyforma módon értelmezik a PEP-et. Jóllehet, a kötet összeállítói a szociálisan hátrányos helyzetűek támogatásával kapcsolatos szakpolitikák elemzését tűzték ki célul, ez a csoportmeghatározás nem minden esetben (országban) bizonyult elegendőnek. Emiatt a szerkesztők kénytelenek voltak engedményeket tenni, hiszen több vizsgált országban PEP-közé sorolnak olyan intézkedéseket is, amelyek a kötet definíciója szerint nem is ide tartoznának (pl. programok fogyatékosok számára). Ez az engedmény következetlenségnek tűnhet, de inkább az összehasonlító módszer egyik sajátossága, pozitívuma. Jelen esetben lehetővé teszi, hogy jobban megértsük a PEP céljait, elemezzük a változásokat és ellentmondásokat nemzeti és nemzetközi, társadalmi és történelmi kontextusban, bepillantást nyerjünk a fejlődési és megvalósítási folyamatokba.

A küllemét tekintve is igen igényes kiadvány olvasmányos, és igen érdekes gondolatokat tartalmaz. A szerzők magas színvonalon elemezték és prezentálták nyolc ország hátrányos helyzetűek támogatásával kapcsolatos oktatási szakpolitikáit. A könyv nemcsak a szakmának szól, hanem mindenkinek ajánlható, aki igényt tart az egyenlőtlenségek csökkentését célzó oktatási szakpolitikák alaposabb megismerésére. A szakkifejezésekben gazdag, néha talán hosszú és körülményesen megfogalmazott mondatok miatt azonban nem biztos, hogy könnyű olvasmány a témában kevésbé jártas olvasó számára.

(*Marc Demeuse, Daniel Frandji, David Greger & Jean-Yves Rochex (eds): Educational Policies and Inequalities in Europe, Palgrave MacMillan, 2012, New York, xv. + 325. p.*)

Somfalvi Zita